

*Emigracja rosyjska,
ukraińska i białoruska*

*Konteksty literackie, kulturowe
i życie społeczno-polityczne*

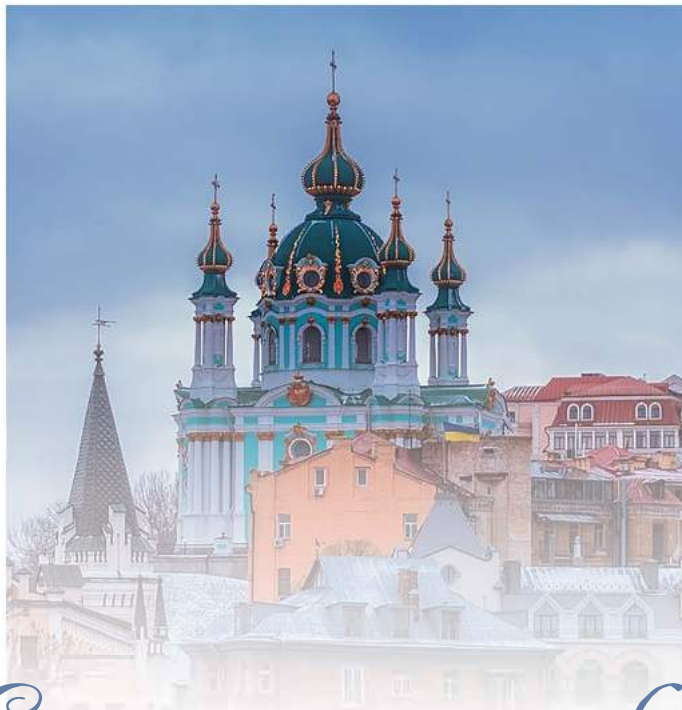
KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

Katedra Literatury Rosyjskiej, Ukraińskiej i Białoruskiej

Русская, украинская и белорусская эмиграция

*Литературные и культурные контексты
и общественно-политическая жизнь*

Emigracja rosyjska, ukraińska i białoruska

*Konteksty literackie, kulturowe
i życie społeczno-polityczne*

Redakcja

Marta Kaczmarczyk, Monika Sidor, Beata Siwek, Anna Woźniak

Wydawnictwo KUL
Lublin 2022

Recenzenci

dr hab. Halina Twaranowicz, prof. UWB
dr hab. Ihor Nabytovych, prof. UMCS

Opracowanie redakcyjne
Paula Ulidowska

Opracowanie komputerowe
Jakub Kośniewski

Projekt okładki i stron tytułowych
Agnieszka Gawryszuk

© Copyright by Wydawnictwo KUL, Lublin 2022

ISBN 978-83-8288-063-2

Wydawnictwo KUL, ul. Konstantynów 1H, 20-708 Lublin, tel. 81 740 93 40
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl, <http://wydawnictwo.kul.pl>

Druk i oprawa: volumina.pl Daniel Krzanowski
ul. Księcia Witolda 7-9, 71-063 Szczecin, tel. 91 812 09 08, e-mail: druk@volumina.pl

Spis treści

Słowo wstępne	7
Przedmowa	11
***	
Lucjan Suchanek, <i>Wojny Limonowa</i>	13
Anna Woźniak, <i>Dwie narracje o wojennym Paryżu. Dokumenty pamięci</i> <i>Zinaidy Szachowskiej i Borysa Vildé</i>	27
Katarzyna Duda, <i>Demitologizacja II wojny światowej w utworach pisarzy emigracyjnych</i> <i>(Sołżenicyn, Maksimow, Władimow, Wojnowicz...)</i>	43
Anna Horniatko-Szumilowicz, <i>Из забутої спадщини діаспорного</i> <i>письменника. («Екзекуція» Івана Черняви у типологічному зіставленні з «Пістункою»</i> <i>Василя Стефаніка і «Подарунком на іменини» Михайла Коцюбинського)</i>	53
Beata Siwek, <i>„Każde słowo boli...”. Doświadczenie wojny i totalitarnego</i> <i>zniewolenia w poezji i tekstach wspomnieniowych Natalli Arsienniewej</i>	63
***	
Wiktoria Zacharowa, <i>Рождественский и пасхальный сюжеты в малой</i> <i>прозе Надежды Городецкой</i>	75
Anna Choma-Suwała, <i>«Жила мистецтвом і для мистецтва».</i> <i>Мотивы маларские в поезји Оксаны Латурыńskiej</i>	85
Agnieszka Lis-Czapiga, <i>Пamięć o Rosji w liryce Alfy Gołowiny</i> <i>(na przykładzie wybranych wierszy)</i>	101
Mirosława Michalska-Suchanek, <i>Proza Anny Fein –</i> <i>feminizm i kobiecość w odstonie ortodoksyjnej</i>	115
Marta Kaczmarczyk, <i>Zapomniany Władysław Lipiński. Literacki portret</i> <i>działacza-emigranta (na podstawie powieści Tani Malarczuk „Zapomnienie”)</i>	129
Natalia Rusiecka, <i>Салідарныя з Беларуссю: пераклады беларускай</i> <i>літаратуры на польскую мову</i>	143

***

Walentyzna Sobol, <i>Еміграційні твори державних діячів Пилипа Орлика і Францішка II Ракоці</i>	155
Jerzy Grzybowski, <i>Białorusini wśród polskich emigrantów sezonowych na Łotwie w latach 1928-1939</i>	165
Helena Głogowska, <i>„Aposznija Viestki” (1948) – pismo białoruskie w obozie DP Watenstedt w Niemczech</i>	181
Ludmiła Siryk, <i>Współpraca ukraińskich krytyków literackich na emigracji z Instytutem Literackim</i>	197

***

Zinaida Szachowska, <i>Таков мой век</i> , Москва: Русский путь 2008. Fragmenty z tomu <i>Szalona Klio</i> , tłum. Anna Woźniak	211
--	-----

***

Noty o autorach	217
-----------------------	-----

Słowo wstępne

Badania nad literaturą, kulturą i życiem religijnym emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej prowadzone są obecnie w wielu polskich ośrodkach naukowych – Uniwersytecie Jagiellońskim, Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Opolskim, Uniwersytecie im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytecie Gdańskim, Uniwersytecie Szczecińskim, Akademii Pomorskiej w Słupsku, Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie i in. Zajmują one także ważne miejsce w obszarze zainteresowań naukowych badaczy z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. To w tutejszym ośrodku slawistycznym, którego działalność zapoczątkował wybitny krakowski literaturoznawca prof. Ryszard Łużny, odbyła się w 1997 r. pierwsza konferencja emigrantologiczna, która przyciągnęła uwagę wielu krajowych i zagranicznych badaczy – historyków i krytyków literatury, kulturologów, historyków i socjologów. Kolejne edycje konferencji miały miejsce w latach 2000, 2011 i 2017.

Ich pokłosiem są cztery monografie wieloautorskie: *Literatura emigracyjna Rosjan, Ukraińców i Białorusinów* (2001, red. Anna Woźniak, Lubomyr Puszek), *Duchowość i sacrum w literaturze emigracyjnej Słowian Wschodnich* (2003, red. Anna Woźniak, Mirosława Kawecka), *Kultura literacka emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej. Konteksty – estetyka – recepcja* (Lublin 2013, red. Anna Woźniak), *Emigracja rosyjska, ukraińska i białoruska. Spuścizna literacka, religijno-filozoficzna. Kulturowe zbliżenia* (Lublin 2019, red. Anna Woźniak).

Pomysłodawczyni i główna organizatorka konferencji emigrantologicznych, a także redaktorka wymienionych publikacji, prof. Anna Woźniak, tak nakreśliła w pierwszym pokonferencyjnym tomie ideę tej naukowej inicjatywy:

Konferencja lubelska miała stanowić więc w zamyśle jej organizatorów kolejny krok w przybliżaniu wschodniosłowiańskich literatur emigracyjnych, stawianiu problemów i pytań obejmujących zakres, charakter, stosunek literatury emigracyjnej do literatury rodzimej – krajowej, wreszcie miała też pewien udział w analizowaniu

poetyki i kwestii estetycznych literatury na wygnaniu. Zagadnienia owe pojawiły się bowiem w ostatnich kilku latach w formie przedmiotu badań nad emigracją jako zjawiskiem literacko-kulturowym, ujawniły się poprzez podejmowane w krajach bloku wschodniego szczegółowe tematy badawcze, w publikacjach książkowych, konferencjach naukowych i sympozjach. Co nader ważne, znalazły one miejsce w badaniach rusycystycznych, szczególnie, ale też ukrajinistycznych i białorusystycznych. I ten chyba fakt – swoista eksplozja zainteresowań kulturą i literaturą emigracyjną – jest jednym z najwyraźniejszych symptomów zmian w refleksji badawczej nad historią literatur słowiańskich w latach dziewięćdziesiątych (Woźniak, 2001, s. 8).

Dziś, z perspektywy ponad 25 lat od pierwszego lubelskiego spotkania, możemy śmiało powiedzieć, że najważniejsze cele zostały osiągnięte, a kolejne edycje konferencji wzbogacały i poszerzały pole badań, inspirowały do podejmowania nowych wyzwań naukowych, odkrywania nowych sensów i kontekstów, wytyczania nowych ścieżek badawczych.

W dniach 27-28 maja 2021 r. odbyła się piąta z rzędu międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona problematyce emigrantologicznej – *Emigracja rosyjska, ukraińska i białoruska. Kultura, literatura, życie polityczne*. Tym razem, w związku z sytuacją epidemiologiczną, odbyła się ona w trybie zdalnym.

Podobnie jak we wcześniejszych edycjach, w konferencji wzięli udział prelegenci z różnych ośrodków naukowych i badawczych z Rosji (Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Petersburgu, Dom Puszkiniowski Rosyjskiej Akademii Nauk, Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. K. Minina w Niżnym Nowogrodzie), Ukrainy (Uniwersytet Kijowski), Białorusi (Białoruski Uniwersytet Państwowy w Mińsku, Białoruskie Państwowe Muzeum-Archiwum Literatury i Sztuki w Mińsku) i Polski (Polska Akademia Umiejętności w Krakowie, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet w Białymstoku, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Uniwersytet Zielonogórski, Akademia Pomorska w Słupsku, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II).

Konferencję otworzyły obrady plenarne, po których kontynuowano prace w sześciu sekcjach tematycznych – *Dyskurs emigracyjny o II wojnie światowej* (sekcja I), *Estetyczny wymiar literatury emigracyjnej Słowian Wschodnich* (sekcja II), *Kultura, sztuka, życie literackie, społeczno-polityczne emigracji Słowian Wschodnich* (sekcja III, V i VI), *Obraz wojny w literaturze i twórczość literacka emigrantów* (sekcja IV). Interesującym dopełnieniem obrad były ożywione dyskusje, które oscylowały głównie wokół centralnego tematu konferencji – tematu wojny. Nikt z nas

jeszcze wówczas nie przypuszczał, że dla tego, jakże ważnego i trudnego tematu, życie przyniesie nowy, bolesny kontekst, a zbrodnicza inwazja Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. przewartościuje wiele naszych sądów i przekonań.

Liczne referaty, które wybrzmiały w trakcie obrad konferencyjnych, złożyły się na piątą monografię wieloautorską z zakresu wschodniosłowiańskiej problematyki emigracyjnej, którą proponujemy Państwu uwadze. Podobnie jak w poprzednich konferencyjnych publikacjach, poruszane są w niej nowe tematy i odkrywane nowe, nieznane jeszcze zjawiska, wokół których koncentrują się poszczególni autorzy.

W pierwszej części zebrane zostały artykuły podejmujące temat drugiej wojny światowej, połączony z kwestią emigracji jako fenomenu. Temat ten, co warto podkreślić, nie był do tej pory wystarczająco badany, zwłaszcza w kontekście jego funkcjonowania w przestrzeni trzech narodów wschodniosłowiańskich. W tomie rozpatrywane są następujące aspekty badawcze konceptu wojny: pamięć historyczna, literacki obraz wojny, emigracyjna publicystyka o wojnie, moralna postawa pisarza emigrantów a wojna, doświadczenie przemocy. Uwaga autorów skierowana została m.in. na twórczość Eduarda Limonowa, Zinaidy Szachowskiej, Borysa Vildé, Aleksandra Sołżenicyna, Władimira Maksimowa, Gieorgija Władimowa, Władimira Wojnowicza, Iwana Czerniawy, Natalli Arsienniewej.

W drugiej części tomu zebrano prace poświęcone zagadnieniom estetyki, specyfiki gatunkowej, recepcji literatury emigracyjnej oraz konkretnym problemom uobecniającym się w analizowanych tekstach – zagadnienie feminizmu i kobiecości, rola pamięci i nie-pamięci, motywy malarskie. Wśród pisarzy – emigrantów, którym poświęcone są poszczególne artykuły, odnajdujemy Nadieżdę Gorodiecką, Oksanę Laturyńską, Ałłę Gołowinę, Annę Fein, Tanię Malarczuk.

Na trzecią część tomu składają się artykuły poświęcone problemom kulturowym i społeczno-politycznym emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej, „nieznanym” twórcom w życiu literackim emigracji (twórczość Pylypa Orłyka i Franciszka II Rakoczego, zjawisko białoruskiej emigracji sezonowej na Łotwie, kulturotwórcza rola białoruskiego czasopisma „Aposznija Wiestki”, współpraca ukraińskich krytyków literackich na emigracji z Instytutem Literackim). Całość zamyka przekład tekstu Zinaidy Szachowskiej *Taki mój wiek* dokonany przez Annę Woźniak.

W 2014 r. prof. Lucjan Suchanek w artykule *Emigracja. Emigrantologia. Komisja Emigrantologii Słowian* podkreślał stanowczo, że: „Szczytowym osiągnięciem emigrantologii powinna stać się synteza obejmująca dzieje powszechne literatury emigracyjnej Słowian, która może powstać wysiłkiem wielu uczonych różnych krajów, zarówno słowiańskich, jak i niesłowiańskich” (Suchanek, 2014, s. 184). Mamy nadzieję, że monografia *Emigracja rosyjska, ukraińska i białoruska. Kultura, literatura, życie polityczne*, stanowi – przynajmniej w pewnym zakresie – odpowiedź na ten postulat, a kolejne lata i nowe inicjatywy naukowe będą sprzyjały lepszemu poznaniu i zrozumieniu zjawiska emigracji w jej najróżniejszych aspektach – politycznym, historycznym, społecznym, religijnym, kulturowym i literackim.

W imieniu Komitetu Redakcyjnego tomu pragnę serdecznie podziękować recenzentom niniejszej monografii, Pani dr hab. Halinie Twaranowicz, prof. UwB oraz Panu dr hab. Ihorowi Nabytowyczowi, prof. UMCS, którzy podjęli się trudu oceny artykułów, za włożony wysiłek, cenne uwagi i życzliwość.

Beata Siwek

Bibliografia

- Suchanek, L. (2014). Emigracja. Emigrantologia. Komisja Emigrantologii Słowian. *Slavia Orientalis*, t. LXIII, 2, 173-189.
- Woźniak, A. (2001). Uwagi wstępne. W: A. Woźniak, L. Puszak (red.), *Literatura emigracyjna Rosjan, Ukraińców i Białorusinów* (s. 5-25). Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.

Przedmowa

Jednym z nowych wątków tematycznych, podjętym w trakcie naszych obrad konferencyjnych, była problematyka wojenna. Namysł nad tą tematyką dotyczył kwestii związanych z drugą wojną światową i jej percepcją w literaturze emigracyjnej Słowian Wschodnich, a także oddziaływaniem działań wojennych w sferze kultury i życia społeczno-politycznego w emigracyjnych ośrodkach Rosjan, Ukraińców i Białorusinów, zwłaszcza przebywających wówczas w Europie. Temat wojny w wystąpieniach poszczególnych prelegentów poruszano w różnych ujęciach i oglądano z wielu perspektyw, w tym także rozpatrywano ją w odniesieniu do aksjologii. W trakcie ożywionych dyskusji na naszej konferencji wybrzmiały także interesujące opinie wartościujące temat wojny.

Żałować zatem należy, że kilkanaście bardzo wartościowych tekstów, jakie zostały przedstawione na konferencji, niestety, nie zostało skierowanych przez autorów do prezentowanego tomu.

Wojna jest zawsze w każdym czasie i każdym miejscu doświadczeniem historycznym niezwykle bolesnym, okrutnym i przerażającym, dotykającym nie tylko materii, ale przede wszystkim duchowości człowieka, wywołującym naruszenie, a nawet destrukcję pierwiastka duchowego w życiu człowieka.

Historyczne doświadczenie drugiej wojny światowej w życiu literackim, kulturze oraz w obszarze życia społeczno-politycznego emigracji rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej nabrało szczególnego znaczenia w kontekście wojny w Ukrainie wywołanej i prowadzonej bestialsko przez Rosję. Pozwala ono jeszcze bardziej uświadomić nam nieprzewidywalność wielkiej Historii, tej *Szalonej Klio*, jak pisała Zinaida Szachowska, i zwłaszcza pozwala uzmysłwić okrutną siłę antywartości tkwiących w dążeniach ludzkich. Wspomnieć trzeba też o moich końcowych życzeniach skierowanych do uczestników konferencji: „Aby nie było wojny”, które w maju 2021 r., niestety, przybrały formę zaklęcia historii.

Anna Woźniak

Noty o autorach

Anna Choma-Suwała – doktor hab., adiunkt, Katedra Literaturoznawstwa Słowiańskiego, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; filolog, ukrainistka, literaturoznawca.

Katarzyna Duda – prof. dr hab., profesor zwyczajny, Instytut Rosji i Europy Wschodniej, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie; filolog, rosjoznawczyni, literaturoznawca, kulturoznawca.

Helena Głogowska – doktor hab., prof. UKW, Katedra Historii Najnowszej i Stosunków Międzynarodowych, Wydział Historyczny, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy; kulturoznawca, socjolog, historyk.

Jerzy Grzybowski – doktor hab., prof. UW, Katedra Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej, Wydział Lingwistyki Stosowanej, Uniwersytet Warszawski; historyk.

Anna Horniatko-Szumiłowicz – doktor hab., profesor UAM, Zakład Ukrainistyki, Wydział Neofilologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; filolog, ukrainistka, literaturoznawca.

Marta Kaczmarczyk – doktor, adiunkt, Katedra Literatury Rosyjskiej, Ukrainskiej i Białoruskiej, Instytut Literaturoznawstwa, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; filolog, ukrainistka, literaturoznawca.

Agnieszka Lis-Czapiga – doktor, adiunkt, Zakład Literatury Rosyjskiej, Instytut Neofilologii, Uniwersytet Rzeszowski; filolog, rusycystka, literaturoznawca.

Mirosława Michalska-Suchanek – doktor hab., prof. UŚ, Instytut Literaturoznawstwa, Uniwersytet Śląski w Katowicach; filolog, rusycystka, literaturoznawca, tłumaczka.

Natalia Rusiecka – doktor, adiunkt, Katedra Literaturoznawstwa Słowiańskiego, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; filolog, białorutenistka i sławista, literaturoznawca, tłumaczka, poetka.

Ludmiła Siryk – doktor hab., prof. UMCS, Katedra Literaturoznawstwa Słowiańskiego, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie; filolog, ukrainistka, literaturoznawca.

Beata Siwek – doktor hab., prof. KUL, Katedra Literatury Rosyjskiej, Ukraińskiej i Białoruskiej, Instytut Literaturoznawstwa, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; filolog, białorutenistka, literaturoznawca, tłumaczka.

Walentyna Sobol – prof. dr hab., profesor zwyczajny, kierownik Pracowni Polsko-Ukraińskich Stosunków Literackich, redaktor naczelna rocznika „Studia Polsko-Ukraińskie”, Katedra Ukrainistyki, Wydział Lingwistyki Stosowanej, Uniwersytet Warszawski; filolog ukrainista, literaturoznawca, tłumaczka.

Lucjan Suchanek – profesor, doktor hab., emerytowany profesor zwyczajny Uniwersytetu Jagiellońskiego, były rektor Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Oświęcimiu, przewodniczący Komisji Emigrantologii Słowian przy Międzynarodowym Kongresie Sławistów; rosjoznawca, kulturoznawca, literaturoznawca.

Anna Woźniak – profesor zwyczajny, doktor hab., wieloletni kierownik Katedry Literatury Rosyjskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; filolog, rusycystka, literaturoznawca, tłumaczka.

Wiktoria Zacharowa – profesor, doktor hab., Katedra Filologii Rosyjskiej i Zagranicznej Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. K. Minina w Niżnym Nowogrodzie; filolog, rusycystka, literaturoznawca.